

نخجیان

گردابی ارستان

پژوهش، گردآوری و تالیف

رسول شیخکانلو میلان

شیخ‌کاملو میلان، رسول، ۱۳۵۰--	سرشناسه
نخبگان گردهای ارمنستان / پژوهش، گرده آوری و تألیف رسول شیخ‌کاملو میلان.	عنوان و نام پدیدآور
تهران: سبحان، ۱۳۹۸.	مشخصات نشر
۱۰۴ ص. : مصور.	مشخصات ظاهری
978-600-211-053-4	شابک
نیپا	وضعیت فهرست‌نویسی
نخبگان - ارمنستان - سرگذشتنامه	موضوع
Elite (Social sciences)—Armenia (Republic)—Biography	موضوع
کردان - ارمنستان	موضوع
Kurds—Armenia (Republic)	موضوع
HN ۶۵۶/۲	رده‌بندی کنگره
۳۰۶/۰۹۵۶۶۲	رده‌بندی دی‌جی
۵۷۵۹۰۶۳	شماره ثبت کتاب
۱۳۹۸/۰۴/۱۱	تاریخ درخواست
۵۷۵۸۳۷۱	کد پیگیری

نشر سبحان

تهران: میدان امام حسین(ع)، خیابان خواجه نصر طوسی، کوچه شهید داستانی‌پور، پلاک ۶

تلف: ۷۷۵۳۹۲۴۶ - ۷۷۶۴۴۱۸۳

◀ نخبگان گردهای ارمنستان

◀ تألیف و پژوهش: رسول شیخ‌کاملو میلان

◀ ویراستار: خانم حکمت اخترکاوایان

◀ نام: نشر سبحان

◀ تعداد: ۵۰ نسخه

◀ سال چاپ: تابستان ۱۳۹۸

◀ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۱-۰۵۳-۴

◀ قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۳	پرفسور دکتر بانات کاردو
۱۶	عرب شمو (شامیوف)
۲۰	حاجی جندی
۲۴	جاسم جلیل
۲۶	پرفسور دکتر اردوخان جلیوف
۲۹	پرفسور دکتر جلیل جلیوف
۳۵	جمیله جلیوف و نازه جلیوف
۳۸	آگیت جمو
۴۱	پرفسور دکتر میروی اسد
۴۴	آماریک (عمو) سردار
۴۷	پرفسور دکتر توسن رشید
۴۹	پرفسور دکتر شکرو خودو
۵۲	اسحاق ماراگلیوف
۵۶	عسگر بیوک

۵۸	پرفسور دکتر امین عودال
۶۱	خلیل چاچان مورادوف
۶۳	شروی برو
۶۵	احمد هپو
۶۷	پرفسور دکتر عزیز ایسکو گردن زری
۶۹	د. د. خودو ممدوف
۷۱	تیرر خلیل
۷۳	فاطمه عبدی
۷۵	فریک سب
۷۹	دکتر خانه عبدی
۸۱	دکتر فریجه جاویدین
۸۳	سیما سمند
۸۵	قاچاغ مورادوف
۸۸	گریشا ممه
۹۰	بابا کلش
۹۲	کارلین چاچانی
۹۴	کرم صیاد
۹۷	روزنامه «ری یا تازه»
۱۰۰	رادیو کردی ایروان
۱۰۳	درباره نگارنده

پیشگفتار

در زمان امپراتوری عثمانی کردها بخشی از بدنه دولت و حکومت به حساب می‌آمدند و در دربار سلاطین عثمانی تعداد زیادی وزراء و امیران گرد وجود داشتند که بعضی از آنها باسواد و تحصیل کرده بودند که از آن جمله می‌توان به خاندان بدرخان (میرجلادت، علی بدرخان، کامران بدرخان و عبدالرزاق بدرخان) که بخشی از آنها هم هرازچندگاهی علیه حکومت سر برمی‌آوردند و دست به شورش می‌گسترده‌ای می‌زدند، مانند «یزدان شیر» یکی از برادرزاده‌های بدرخان بزرگ بدنه اصلی سواره‌نظام ارتش عثمانی را عمدتاً در قلمروهای تشکیل می‌دادند و امیرک‌های کرد که «پاشا» خوانده می‌شدند در اقصی‌ها ر قلمرو حکومت مرکزی خود از نظر سیاسی و اداری و اقتصادی نیمه مستقل و تابع حکومت مرکزی بوده و به استانبول باج و خراج سالانه می‌دادند. در مناطق کردنشین بازرسی وجود داشتند که به زبان کرمانجی - ترکی و گاه‌ها عربی درس می‌آموختند.

هدف ما پرداختن به نحوه حیات سیاسی و اجتماعی کردها در امپراتوری

گسترده عثمانی نیست، بلکه هدف از این اثر نگاهی به تاریخچه مهاجرت کردها و عموماً کردهای ایزدی از قلمروی امپراتوری عثمانی به قفقاز و مروری بر سرگذشت و بیوگرافی بعضی از نخبگان کرد در قفقاز و بخصوص ارمنستان است.

گردهای ایزدی یا (ایزیدیان، ایزدی) به کردی (Êzîdî یا یزیدی) اقلیت کُردزبانان هستند که در شمال عراق، سوریه، جنوب شرقی قفقاز ساکن هستند و بیش از ۴۰ هزار نفر از آنها در گرجستان زندگی می‌کنند که به زبان کردی، رمانجی صحبت می‌کنند. بیش از سی هزار نفر از آنها در ارمنستان ساکن هستند، آیینشان ایزدی شاخه‌ای از به‌دینانیه است که آمیزه‌ای از عقاید ادیان پیش از اسلام است و بنا به اعتقاد خودشان ایزدی همان زردشتی است. بر اساس برخی منابع غیررسمی نزدیک به سی تا شصت هزار کُرد در ارمنستان به گرجی زندگی می‌کنند که اکثراً دارای آئین ایزدی می‌باشند و از عراق، ترکیه، ارمنستان و آذربایجان به گرجستان رهسپار شده‌اند و بیشتر آنها در شهر تفلیس پایتخت گرجستان و ایروان پایتخت ارمنستان زندگی می‌کنند، برخی هم در بخش‌های جنوبی از توابع گرجستان و همچنین به نسبت کمتر در دو جمه‌های انازای و آجاری گرجستان پراکنده شده‌اند.

در وضعیت کنونی به گردهای گرجستان اجازه دخالت و فعالیت در امور سیاسی داده نمی‌شود. آنها فقط چند تشکل فرهنگی و روشنفکری دارند. گردهای گرجستان تا سال ۱۹۹۱ وضعیت عادی داشتند (قبل از فروپاشی

شوروی) و اقلیتی فعال بودند که از آزادی جزئی و از حق نوشتن و نشر آثار به زبان کردی برخوردار بودند. حتی در سال ۱۸۵۷ کتاب مقدس (انجیل - تورات) برای اولین بار از زبان یونانی به زبان کردی کرمانجی ترجمه شد و در استانبول با الفبای ارمنی توسط مبلغین و قدیسیان ارمنی چاپ شد، اما بعد از فروپاشی شوروی و استقلال گرجستان، کردها به وضعیت نامطلوب پیشین بازگشتند، چرا که گرجستان پس از استقلال یافتن حقوق اقلیت‌های قومی را به رسمیت شناخت، بنابراین حقوق فرهنگی کردها نقض شد و تبعید و آوارگی کردهای این کشور دوباره آغاز شد و اکثر آنها به اروپا رهسپار شدند. کردها اکنون خواهان آنند که همچون ارمنیان و آشوری‌ها به عنوان اقلیت قومی به رسمیت شناخته شوند.

پیشینه کردها در گرجستان

بر پایه اسناد تاریخی، کردهای ایران در عصر سلطنت سزار گرجی (نیمه دوم قرن ۱۲م) از یکی از قبایل کرد، بین‌الهرین را ترک و در ارمنستان ساکن شدند و بعدها به گرجستان مهاجرت کردند. در دهه ۱۷۶۰م کردها از سزار گرجستان (ایراکلی دهم) در برابر حمله عثمانی تقاضای کمک کردند. اوایل ۱۷۷۰م سزار گرجی طی نامه‌ای به رهبر کردها (چووان آقا) با قول پشتیبانی همه‌جانبه، آنها را به نبرد با دشمن مشترک (عثمانی) فراخواند.

سرانجام پس از انعقاد قرارداد ترکمنچای روسیه با ایران در سال ۱۸۲۸،

گُردها مجال یافتند تا به عنوان رعیت به گرجستان بازگردند. در اواسط سده ۱۹، شمار مهاجرین گُرد در گرجستان فزونی گرفت و از ابتدای سده ۲۰، تعداد زیادی از گُردهای شهرهای وان، قارص و سایر مناطق گُردنشین ترکیه برای در امان ماندن از فشار حکام عثمانی و نیز عدم تمایل آنها به گرویدن به دین اسلام، به گرجستان روی آوردند.

جمعیت گُردهای مسلمان و ایزدی گرجستان، براساس آخرین سرشماری ۱۹۱۰ در این کشور، ۲۵۰۲ نفر بوده است. اما بر اساس سرشماری سال ۲۰۰۲ جمعیت آنها بالغ بر ۸۴۳،۲۰ نفر بوده است.

گُردها در ارمنستان

جامعه گُردها در ارمنستان، کوچک ولی فعال است محل تجمع عمده آنها در ارگاتسوت در ۲۰ مایل شمال غربی ایروان است، تعدادی از آنها هم در آپاران و تالین زندگی می‌کنند. بین گُردهای مسلمان و مسیحی با گُردهای ایزدی که دارای مذهب متفاوتی هستند تفاوت آشکاری وجود دارد.

گُردهای مسلمان ارمنستان عمدتاً سنی و دامدار و دارای یک زندگی نیمه‌عشایری هستند.

در انستیتوی مطالعات شرقی دانشگاه دولتی ایروان رشد کردشناسی و اتحادیه نویسندگان وجود دارد و گُردها دارای یک روزنامه به زبان گُردی به اسم «ری یا تازه» (Ria Taze) به معنی راه نو هستند و نیز دارای برنامه

رادیوئی ویژه خود می‌باشند.

در ارمنستان چندین شخصیت برجسته گرد زندگی کرده‌اند و حضور کردهای مسلمان در ارمنستان عمدتاً بر اثر سیاست‌های نژادپرستانه مقامات دولت عثمانی در قتل عام اقوام غیرترک بوده است.

کردها در منطقه قفقاز جنوبی بین قرون دهم تا دوازدهم میلادی در میان رود کوا و «ارس» از طریق سلسله گردی شدادیان ظاهر شدند. اسکان وسیع کردها بعد از الحاق قفقاز جنوبی به روسیه در آغاز قرن نوزدهم از کردستان به قفقاز سورت گرفته است، روابط بین کردها و مقامات ترک همواره بد بوده، به گونه‌ای که ده‌ها پیشه مورد تعقیب و آزار و حتی کشتار قرار گرفته‌اند و همین امر موجبات هجرت آنان به سرزمین‌های تحت کنترل روسیه را فراهم آورده است، حدود شاه‌خانوار گرد در منطقه قره‌باغ اسکان داده شده‌اند.

اکثر کردهای ارمنستان بویژه بدینار، جنگ کریمه و ایران و روس که هر دو در قرن نوزدهم روی داد به این کشور آمدند.

در اواخر حکومت عثمانی‌ها و با سر کار آمدن ترک‌های نژادپرست و برای انتقام‌گیری از اقوام و نژادهایی که در جریان جنگ اول و دوم بالکان از عثمانی جدا شدند یک جریان تند پاکسازی نژادی از سوی «ارمین میراتوری» عثمانی علیه اقوام غیرترک و عمدتاً غیرمسلمان شروع شد که ابتدا در سال‌های ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۴ ارمنه و سپس گُرهای ایزدی را دربرگرفت و منجر به کشتار هزاران ارمنی و کردهای غیرمسلمان (ایزدی) شد، در جریان قتل عام

ارامنه و کشتار کردهای ایزدی و طرد آنها کردهای مسلمان هم به روایت تاریخ دست داشتند، زیرا ترک‌ها به آنها وعده شراکت در حکومت را داده بودند. این جریان بعدها همین کردها را هم به طریقی دیگر دربرگرفت که تا به امروز هم تداوم دارد.

کردهای ایزدی و بازمانده‌های کشتار سال‌های ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۴ یا به ارمنستان یا به گرجستان و دیگر کشورهای تحت سلطه شوروی پناهنده شدند و بعضی از کودکان یتیم هم از طریق سازمان‌های خیریه جهانی به پرورشگاه‌های تحت حمایت آمریکا تحویل داده شدند، این کودکان یتیم که به انواع بیماری‌ها دچار شده بودند، ضمن اینکه مداوا شدند، تحت تعلیم و آموزش نیز قرار گرفتند که بعضی از آنها بعدها به دانشگاه‌ها و مراکز عالی علمی ارمنستان، گرجستان، روسیه راه یافتند و به نخبگانی تبدیل شدند که هدف ما مروری بر زندگینامه بعضی از آنهاست.